

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано Комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета: Одлуком бр. 194/1 на седници од 29. јануара 2016. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Мило Ломпар, редовни професор, Филолошки факултет – Београд

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 22. XII 2010. године

Ментор: др Ангела Рихтер, редовни професор, Martin Luther Universität, Halle-Wittenberg, Philosophische Fakultät II, Seminar für Slavistik

Ужа научна област: Професор јужне славистике са тежиштем на науци о књижевности (Professorin für Südslavistik mit dem Schwerpunkt Literaturwissenschaft)

Датум избора у звање: Од јесени 1994. године (Seit Herbst 1994 Professur für Südslavistik an der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg)

др Весна Матовић, научни саветник, Институт за књижевност и уметност – Београд

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 27. V 2007. године

Др Данијел Фулда, редовни професор

Ужа научна област: Професор за нову немачку науку о књижевности (Professur für Neuere deutsche Literaturwissenschaft an der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg)

Датум избора у звање: 2007. године

др Зорица Несторовић, ванредни професор, Филолошки факултет – Београд

Ужа научна област: Српски књижевност

Датум избора у звање: 1. 11. 2011. године

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Драгана, Александар, Грбић
Датум и место рођења	6. 10. 1977. Бечеј
Наслов магистарске тезе	Поступак алегоризације у опусу Јована Рајића

Датум и место одбране маг. тезе	12. 02. 2009. Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	Српска књижевност

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Дело Доситеја Обрадовића у европском књижевно-културном контексту – културно-историјски одјеци немачке просвећености Хале-Лајпцишког интелектуалног круга на јужнословенским просторима

Das Werk von Dositej Obradović im europäischen Literatur- und Kulturkontext. Kulturhistorische Einflüsse der deutschen Aufklärung des „Halle-Leipziger intellektuellen Kreises“ in der Südslavia

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ и VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација мр Драгане Грбић обухвата 576 компјутерски штампаних страница. Подељена је на следећа поглавља: 1. Прологомена – 1783. година (1–4); 2. Наслов и релевантност теме (5–28); 3. Корпус (29–42); 4. Методологија (43–63); 5. Фактографија Доситејевог боравака у Халеу и Лајпцигу (64–137); 6. Хале пре Халеа 1757 – 1778 (138–180); 7. Натурална теологија и религијска толеранција (181–261); 8. Сви Доситејеви Сократи или о критичкој оштрици Доситеја (262–326); 9. Моћ живе речи (327–373); 9. Естетика (и) басне (374–442); 10. Сувенир(и) Обрадовићевих путовања (443–464); 11. Закључак (465–474); 12. Zusammenfassung (475–502); 13. Литература (503–534); 14. Прилози (535–576). Списак литературе садржи 391 библиографску јединицу. Оне су подељене у четири одељка: 1. Дела Доситеја Обрадовића; 2. Архивски извори; 3. Извори из периодике XVIII века; 4. Секундарна литература. Дисертација у истраживачком делу садржи 40 факсимила којима се приказују историјски документи од значаја за поједина поглавља.

У **Прологомени**, мр Драгана Грбић поставља Доситеја Обрадовића у контекст европске просвећености, са посебним обзиром на познату полемику која је трајала у 1873 и 1874. години у часопису *Berlinische Monatsschrift*, у којој су учествовали Мозес Менделсон и Имануел Кант. Она истовремено указује да је Доситејево образовање и боравак у Халеу и Лајпцигу било од пресудног значаја за кристализацију Доситејевих идеја у *Писму Харалампију и Животу и прикљученија*.

У поглављу **Наслов и релевантност тема**, мр Драгана Грбић описује културну и књижевну ситуацију у српској књижевности XVIII века као историјски моменат у којем се одиграва смена културних парадигми. То је време када долази до смене „византијског културног модела западноевропским“, услед прихватања „западноевропских праваца – барока, сентиментализма, класицизма и поетике просветитељства“. Уочавајући посебан значај *руске културе* за овај културни и књижевноисторијски процес, мр Драгана Грбић

наглашава како је немачки језик био главни исходишни језик за преводе на српски, да би фокус својих истраживања везала за систематско аналитичко истраживање Доситејеве рецепције Еберхардовога опуса, која открива индиректну линију идејног трансфера немачког просветитељства.

У осветљавању улоге Хале и Лајпцига у образовању Доситејевих идеја, мр Драгана Грбић наглашава да се приликом анализе Доситејевих дела лајпцишког опуса увек мора рачунати, поред извора немачког просветитељства, и са изворима енглеског и француског просветитељства. Она истовремено именује две одлучујуће компоненте за своје истраживање односа који се образују током Доситејевог боравка у Халеу и Лајпцигу. То су механизам културног превођења и културни трансфер. Она сматра да – уместо израза *утицај* – треба изразом *одјек* обухватити врсте културног трансфера: „одјек подразумева неку врсту модулације – промене, потицања али и одступања од првобитног извора, док утицај то ограничава, јер у први план поставља истраживање асимилованог по сличности, а не разлици.“

У општем и детаљном прегледу научне и критичке литературе о Доситеју, мр Драгана Грбић посебно издваја радове који се тичу фактографије Обрадовићевог боравка у Халеу и Лајпцигу. То су радови Алојза Шмауса, Мите Костића, Каталин Хегедиш-Ковачевић и Радована Ковачевића. Она их помиње у контексту сопственог истраживања у лајпцишким архивима. Тако – по први пут у литератури – утврђује утицај Еберхардовога предавања *О обележјима просвећености нације* на Доситејево *Писмо Харалампију*.

Сам термин Хале-лајпцишки круг у дисертацији означава немачко-српске научне, културне и религијске везе у епохи просвећености. Она обухвата „организоване“ и „неорганизоване“ утицаје међу православним народима на Балкану: у другој половини XVIII века. То подразумева деловање „Франкеовог круга“ који има присталица у Саксонији, Пруској, Хабзбуршкој монархији, Руском и Османском царству. Кључно својство самог утицаја везано је за отклон од религијског просветитељства у корист секуларног просветитељства *популарне* оријентације: код Доситеја.

У поглављу **Корпус**, мр Драгана Грбић издваја три целине: Доситејев лајпцишки опус; уџбенике и лектуру које је користио током студија у Халеу и Лајпцигу; архивалије и документарну грађу у вези са његовим боравком у Халеу и Лајпцигу. Она поставља три хипотезе: да се дела објављена унутар истих корица читају *in continuo*; да завршетак Доситејеве аутобиографије није последње писмо него алегоријска приповетка *Пут у један дан*; да се приватна писма – из тог времена – могу читати у истом кључу као и писма из аутобиографије. Ту као да постоји извесна неусклађеност: ако се определимо за читање *in continuo*, онда није логично да му придодајемо нешто што се налази *изван* приповедног кретања *in continuo*. Но, у складу са својим хипотезама, мр Драгана Грбић одређује 11 састојака Доситејевог лајпцишког опуса, који се састоји не само од најзначајнијих него и најбројнијих дела српског просветитеља.

С обзиром да на јужнословенском простору тог времена не постоји довољно диференцирање научних области, књижевни, филозофски и други дискурси су – као што грађа показује – нераздвојиви; фактуално и фикционално се мешају, и фактуално приповедање може имплицирати семантичко-симболичку додатну вредност. Оно што је обухваћено као грађа у лајпцишком опусу (примарни корпус, састављен од 11 различитих извора) показује разноврсност штампаних и рукописних извора: манифест, сутобиографија, есеји, превод проповеди, басне, писма.

Она – са овог књижевноисторијског нивоа – прелази на поетички и херменеутички ниво посматрања лајпцишког опуса и образује хипотезу да се сва ова дела посматрају као једна целина, препуњена его-исказима, који је чине групом его-докумената, у чијем је центру аутобиографија. Тако поставља своје истраживање као неопозитивистички и, на методолошким оквирима културног превођења, херменеутички поглед на дело Доситеја Обрадовића.

У поглављу **Методологија**, мр Драгана Грбић обликује своје методолошке претпоставке у расправи о теорији културног превођења као основи културног трансфера, како утврђују анализе Питера Берка. Основне премисе трансфера у радовима М. Espagne и М. Werner, мр Драгана Грбић разматра кроз развој њихове рецепције и – користећи аргументе П. Берка, D. Bachmann-Medick и других аутора – аргументује против недостатака његовог семантичког поља, да би затим заступала разумевање културног превођења као креативног, продуктивног и динамичног процеса. У дубинским анализама докторске дисертације, ово разумевање долази до изражаја као истраживање специфичних начина трансформације, као испреплетеност свог и туђег, као измена смисла прилагођавањем, као прерада и стварање новог у другом социјалном контексту, односно као нова контекстуализација.

Своје анализе мр Драгана Грбић је надопунила опредељивањем за приступ новог историзма Стивена Гринблата. Сам појам *превођења* мора се посматрати много шире од својих филолошких оквира. Све то показује како „поље истраживања излази из оквира књижевно-историјских и књижевно-теоријских истраживања и помера се ка пољу културне историје“. Сам појам *културног трансфера* бива одређен разнородним типовима односа – нарочито код Доситеја – који се морају „посматрати кроз призму узајамности а не једносмерне комуникације“. Тако се истражују трансформације првобитног културног елемента у неки нови културни елемент: као последњи корак у процесу интеграције „другости“ у „сопственост“. Занимљиво је да у типологији културног трансфера има – код мр Драгане Грбић – свести о подударности или изостављању, али не и о сукобу. А и сукоб је облик културног трансфера. Два су основна момента у том процесу: деконтекстуализација и реконтекстуализација. Као полиглота, као светски путник, образовањем и стилем живота, Доситеј је испунио све предуслове за фигуру идеалног посредника међу културама.

У поглављу **Фактографија Обрадовићевог боравка у Халеу и Лајпцигу**, мр Драгана Грбић – на основу истраживања „искључиво на документарним сведочанствима која су данас похрањена у архивма у Халеу и Лајпцигу“ утврђује одређене пропусте у претходној научној литератури и даје драгоцене и документоване исправке. У описивању околности које су довеле до Доситејевог доласка у Хале и Лајпциг, у описивању особина и разлика између два немачка универзитета, употребе латинског и народног језика у сваком од њих, мр Драгана Грбић – у складу са методологијом новог историзма – издваја битне ствари за Доситејево опредељење за народни језик и његову потоњу организацију Велике школе у Београду. Она осветљава нове околности у вези са Доситејевим уписивањем у матрикуле немачких универзитета, јер открива његов *lapsus calami*. Она доноси значајна сазнања о околностима и садржајима Доситејевих студија у то време, о положају Еберхарда као најзначајнијег утицаја на српског просветитеља, о уџбеницима, о Франкеовом утицају на Обрадовићеве идеје о зидању профаних а не сакралних објеката, о

потенцијалној рецепцији лајпцишких тумачења Сократа у Доситејевом делу, о извесним несагласностима између Доситејевих сећања и историјских чињеница о боравку у Лајпцигу, о професорима чија је предавања слушао, о беседнику Цоликоферу и његовом утицају на Доситеја као репрезентативном примеру културног трансфера, о штампарији „Брајткопф и Хертел“. Сва ова истраживања доносе низ важних корекција у односу на претходну научну литературу и знатно унапређују научна сазнања о Доситејевом боравку у Халеу и Лајпцигу.

У поглављу **Хале пре Халеа (1757–1778)**, мр Драгана Грбић истражује путање пијетистичких утицаја у српској култури XVIII века, нарочито преко руског утицаја (Прокопович, Тодорски), што ствара представу о двоструком културном трансферу. Она нарочиту пажњу обраћа на важност Халеа у процесу отварања истока ка западу. Тако издваја места на којима се Доситеј, пре доласка у Хале, могао срести са утицајима које ће изнова пронаћи у Халеу: у лектури у Хопову је читао *Духовни регуламент* на који је утицала идеја природног права Кристијана Томазијуса; везе Карловачке митрополије са Халеом; пијетистичких мисионарских балканских путева: све до Трансилваније и могућих Доситејевих сусретања са њима у Смирни. „Образујући се у принципу на основама протестантског рационализма али у различитим религијским окружењима – Евангелистичка школа у Смирни, протестантски лицеји у Модри и Пожуну у доминантно католичкој Хабзбуршкој монархији, и протестантски универзитети у Халеу и Лајпцигу у протестантском окружењу Пруске и Саксоније, Доситеј је био у прилици да усваја различите варијетете програмских основа просветитељске епохе.“ У анализи индиректних Доситејевих дотицаја са интелектуалним миљеом Халеа, мр Драгана Грбић успешно показује кореспонденцију између књижевноисторијског и наратолошког момента Доситејеве аутобиографије.

У поглављу **Натурална теологија и религијска толеранција**, мр Драгана Грбић показује подударност структурних елемената и тематских комплекса Еберхардовог романа *Аминтор и Живота и прикљученија*, *Басана* и *Совјета здраваго разума*. То су: подударности у фабулативном току, али и разлике у реализацији идентичних идеја у различитим културним контекстима, епистоларна форма, бекство из манастира, критика религијске искључивости и манастирског живота, мајчинство и васпитна улога мајке, натурална теологија као основа религијској толеранцији. Открива се „заокрет у Обрадовићевом погледу на свет“, па су настале промене „блиске протестантском духу, односно духу религије на којем су се заснивале образовне институције у којима се он касније школовао“. У односу на Еберхардово дело одвија се вишеструка деконтекстуализација и реконтекстуализација у Доситејевим списима: тако опис буре – из *Живота и прикљученија* – током којег се одвија расправа са пољским прелатом у потпуном је складу са Еберхардовом критиком сујевеља.

На основу присуства натуралне теологије у Доситејевом лајпцишком опусу, мр Драгана Грбић закључује да је српски просветитељ био – неолог, човек популарног просветитељства, а не волфовац. У детаљној и продубљеној анализи, мр Драгана Грбић показује битне тачке кореспонденције између Еберхардовог текста *О обележјима просвећености нације* и Доситејевог *Писма Харалампију*: у наглашавању улоге језика као обележја просвећености нације и у изграђивању истанчаног укуса. У посебним екскурзима свог излагања, она назначује тачке кореспонденције између Волтера и Доситеја, као и

Бејла, Лесинга и Доситеја, односно Карла Антона Готлоба и Доситеја. У веома детаљним анализама, она је снажно нагласила хронолошко-идејну контекстуализацију манифеста српског просветитељства у западноевропске токове просвећености.

У поглављу **Сви Доситејеви Сократи или о критичкој оштрици Доситеја**, мр Драгана Грбић темељно истражује однос између Еберхардовог дела *Sittenlehre der Vernunft* и Доситејевих *Совјета здраваго разума*. Уочивши да због компилаторског метода и двоструког културног превођења – Еберхардовог стране литературе коју је користио и Доситејевог – већина истраживача је тражила аналогije методологијом лингвистичког превођења и хипотетичко-спекулативном интерпретацијом. То је било недовољно. Отуд она предлаже методологију културног а не лингвистичког превођења изворишта са уверењем да се тада „правци и резултати културног трансфера... јасно показују“. Три су начина на која Доситеј посредује Еберхардов уџбеник: превођењем изходног текста; уопштавањем и превођењем хоризонта идеја; превођењем идеја у своју животну праксу. Он и себе доживљава на три начина: као преводиоца; као приређивача; као аутора. Ту се оцртава његов идеолошки профил: „његови савети, засновани на етичким (највиши морал), религијским (толеранција) и културним (језик) основама имају и јасан политички карактер – са циљем уједињења.“ У том духу, мр Драгана Грбић опсежно приказује његов однос према Фридриху Великом: од инкорпорирања краљевих стихова у сопствени текст до Доситејевог процењивања краљеве фигуре на позадини идеје просвећеног владара.

У поглављу **Моћ живе речи**, мр Драгана Грбић анализира Доситејев превод *Слова поучителног господина Георга Јоакима Цоликофера* у три аспекта: анализа лингвостилистичке компоненте превода, анализа посвете и предговора којима Доситеј показује везе са хришћанском традицијом, али – што је посебно важно – са сопственом биографијом, да би анализом библијског стиха из посланице апостола Јована, српски просветитељ успоставио назнаке свог архетипског портрета као хомо вијатора – кроз паралелу са Јаковом Забадејевим – гласноговорника истине: кроз паралелу са Сократом. Овакав захват показује сложеност поимања *културног трансфера* у овој докторској дисертацији, јер наговештава постепено померање оптике ка њеном херменеутичком изходшту. У анализи Цоликоферове беседе успостављају се трагови промена на Доситејевом лику: од младића који се одушевљава беседама које чује, у првом делу *Живота и прикљученија*, он постаје онај који беседништвом друге одушевљава: у другом делу аутобиографије. Тако се – преко фигуре проповедника – поступно приближава својој фигури *народног учитеља*: „Све ово само још снажније показује изворе и дух времена који је Обрадовић јако добро осећао и сасвим му припадао.“

У поглављу **Естетика (и) Басне**, мр Драгана Грбић анализира Доситејеве дотицаје са Еберхардовим уџбеником естетике, његово усвајање и примену осећања о лепом као момента животног искуства и трагове оваквог схватања у структури *Басана* које је објавио српски просветитељ. Кроз анализу погледа на басне, какав се јавља код Лесинга и Еберхарда, кроз анализу ликова у баснама, открива се њихово присуство у Доситејевим програмским текстовима у баснама. Али, Ернестијево издање басана – које „није помињано у досадашњим истраживањима Обрадовићевог опуса“ – показује нам да се „потенцијално мора рачунати и са делима других припадника Хале-лајпцишког интелектуалног круга која је Обрадовић прећутао“. То је од значаја за укупну улогу басана

у Доситејевом лајпцишком опусу: „Деконтекстуализација текста басана у поступку превођења са исходног језика на Обрадовићев матерњи језик као и писање наравоученија као *rag excellence* покушај реконтекстуализације са циљем преношења основне поуке басана у миље разумљив његовом народу, показује се као најкомплекснији вид културног превођења.“ У интерпретацији мотива *змије* у целини лајпцишког опуса, мр Драгана Грбић дотиче изузетно важно херменеутичко питање о *саморефлексији* као моменту Доситејевог приповедања: уместо да, као црни монах, тежи да постане светац, он – као бели монах – своју личност усмерава не само ка сопственом спасењу него и ка спасењу целе заједнице. Тако постаје *трговац светлошћу*: „он се определио да трговином своје умне светлости буде од користи и самоме себи али и људима око себе“.

У поглављу **Сувенир(и) Обрадовићевих путовања**, мр Драгана Грбић систематизацијом и класификацијом ЈА-исказа из лајпцишког опуса показује *буђење индивидуе* као лични, психолошки, антрополошки, епохални моменат у целини Доситејевог приповедања. Она елементе својих досадашњих анализа, као и разнородне нивое на којима се они окупљају, сажима на херменеутичком нивоу, јер они ту достижу пуни смисао свог појављивања у Доситејевом лајпцишком опусу. Тако конституише фигуру Номо Виатор-а, трговца светлошћу и „српског Сократа“ у Доситејевом лику. Она издваја неколико облика самог постојања Доситејевог ЈА: сократско ја, полиглотско ја, географско ја, смирено (старачко) ја. Тако њене исцрпне анализе откривају путање на којима се Доситејево биће у просвећености постепено претвара у просвећено биће.

У **Закључку**, мр Драгана Грбић сажима садржаје својих анализа у сазнања о до сада у литератури непознатим чињеницама, о везама протестантских институција у Прусској са Карловачком митрополијом, са Евангелистичком школом у Смирни и протестантским лицејима у Модри и Братислави, о хронолошкој систематизацији дела лајпцишког опуса, о јединству генезе Обрадовићевог лајпцишког опуса“, о кључном моменту самотематизације, који чини да се свако дело унутар лајпцишког опуса препознаје као својеврсни *его-документ*. Она – на тај начин – обнавља свест о бројним поентама својих излагања и доводи их до њиховом књижевноисторијског, поетичког и херменеутичког језгра.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

(1) У овој докторској дисертацији је изведено опсежно и детаљно *научно истраживање*. Оно је донело низ књижевноисторијских открића која су утемељена на архивском материјалу. Тако је мр Драгана Грбић испитала матрикуне Универзитета у Халеу и Универзитета у Лајпцигу и дала први потпун и детаљан опис њиховог садржаја у вези са Доситејем. Новину у фактографским истраживањима представљају документи и преписка који указују на раније успостављене везе Карловачке митрополије и Халеа, систематичан преглед и стручни коментари о уџбеницима и литератури коришћеној у време Доситејевог боравака на Универзитетима у Халеу и Лајпцигу, налажење коректорског примерка Доситејевих *Басана*. О минуциозности кандидаткињиног рада убедљиво сведоче поглавља у којима се разматра значење двотачке или цртице у појединим документима, јер се на основу њих стиже до податка о друговању са Димитријем Дарваром, важном личношћу епохе просветитељства у Грчкој и Македонији,

детектују факултетски предмети које је Доситеј слушао. Она је *открила* до сада непознату и прву рецензију *Живота и прикљученија*: објављену јуна 1784. у *Hallische Neue Gelerthe Zeitungen*, годину дана раније но што показује досадашња литература, а важност тог открића је утолико већа што се ова рецензија може сматрати „као први приказ српске књижевности на културном простору Западне Европе“. Тим сазнањима је извршила значајну корекцију досадашњег књижевноисторијског сазнања и донела непознате чињенице у истраживачки фокус Доситејевог лајпцишког опуса.

(2) Иако се неким аспектима Доситејевог боравка у Халеу и Лајпцигу већ бавило неколико страних и домаћих истраживача и настојало да се Доситејеве просветитељске идеје и утицај на српску и јужнословенске књижевности и културу сагледају у ширем компаративном оквиру, овом тезом је начињен врло озбиљан продор у детектовању разноликих исходишта Доситејевих идеја и начела, прецизно су назначене просторне и хронолошке координате у којима су те идеје настајале и жанровски облици посредством којих су биле тематизоване. Тај захтеван истраживачки посао кандидаткиња је веома успешно обавила захваљујући неколиким околностима. Вишемесечни стручни боравци у Халеу 2009-2010. у Интернационалном центру за проучавање европске просвећености и потом 2011. специјализација на докторским студијама на Институту за славистику као и знање немачког језика пружили су могућност кандидаткињи да истражујући са пуном посвећеношћу доступну архивску и периодичну грађу дође до чињеница које бацају не само потпуније већ и посве ново светло на процесе Доситејевог образовања и усвајања идеја просвећености. Укључивање немачке периодика 80-тих година 18. века и праћење полемике око појма просвећености и њених циљева су посебно важан и иновативан сегмент ове тезе, јер су извор нових сазнања о филозофском и културном миљеу у комесу обликоване Доситејеве просветитељске идеје и начела. Захваљујући тој врсти истраживања и увида, настанак Доситејевог *Писма Харалампију* први пут се доводи у везу са Еберхардовим предавањем „О обележјима просвећености нације.“ То Еберхардово предавање је било доста коментарисано у ондашњој немачкој штампи и непосредно је претходило полемичко-програмским текстовима Канта и Менделсона штампаним у *Berliner Monatsschrift-u.*

(3) Као посебна вредност ове докторске дисертације појављује се њена *методолошка слојевитост*. Јер, мр Драгана Грбић читав низ својих истраживања везује за *позитивистички приступ*. Она то чини са веома добрим разлозима: читав низ нејасних ствари око Доситејевог доласка у Хале и Лајпциг постаје разјашњен после њених подробних објашњења – утемељених на архивском материјалу – везаних за места на којима је Доситеј боравио пре свог доласка у немачке градове. У објашњавању тих околности, она ставља у дејство *књижевноисторијски и компаративни приступ*. Као централни оперативни појам појављује се *културни трансфер*, што њено излагање приближава *књижевнотеоријском приступу*: оном његовом аспекту који води *културолошким студијама* и теоријским засадама *новог историзма*. У тим подручјима појављују се моменти дисертације који је приближавају *поетичким истраживањима*, јер се ове културолошке и историјске контекстуализације појављују као значајни путокази Доситејевог померања од просвећености ка романтизму. У језгру свих ових поступака, као њихова резултанта, појављује се *херменеутички приступ*, који омогућава мр Драгани Грбић да обликује дела лајпцишког опуса као особени облик ЕГО-докумената. Оваква *методолошка слојевитост* показује у овој докторској дисертацији вредност *интегралности* у сагледавању Доситејевог дела.

(4) Истражујући околности Доситејевог интелектуалног и духовног развоја у Немачкој кандидаткиња је прва формулисала тезу о тзв. „хале-лајпцишком културном кругу“ као посебној философској и интелектуалној целини и прекретничкој тачки Доситејевог духовног и интелектуалног развоја. Ова докторска дисертација постиже изузетне резултате у осветљавању културних утицаја, додира и одјека који су кретања унутар Хале-лајпцишког интелектуалног круга створила у Доситејевом делу. Она осветљава и подробно обележава и најминималније трагове Еберхардових и Цоликоферових списа у делима лајпцишког опуса, као што суверено оцртава и магистралне путање пијетистичког и протестантског мисионарског простирања у балканским подручјима. Отуд нас она обавештава и о утицајима индивидуализма који су – због посебног положаја Доситејевог дела у српској култури – постајали све присутнији у српској књижевности XIX века. У тим сегментима ове докторске дисертације, она назначује једно сасвим ново подручје културолошких студија које омогућава Доситејев лајпцишки опус.

(5) Докторска дисертација мр Драгане Грбић представља изузетно значајан допринос међународном, интердисциплинарном истраживању просветитељства и историје знања. Она употпуњује њихов начелно компаративни и интердисциплинарни приступ, истражујући механизме трансформације идеја и просветитељских модела из немачког говорног подручја на југоисток Европе. У докторској дисертацији мр Драгане Грбић очитује се изразита теоријска свест и познавање огромног броја различитих текстова. Ток аргументације показује да се она налази у средишту релевантних дискусија о овом предмету и да је плодове тих дискусија пажљиво проверила у погледу ваљаности за предмет свог истраживања. Тако је мр Драгана Грбић пошло за руком да на упечатљив начин повеже културолошке и књижевно-теоријске аспекте. Упечатљиво је и познавање примарне и међународне секундарне литературе, која је увек коришћена у интересу доследне и убедљиве аргументације о једној изузетно узбудљивој, *методолошки врло солидно конципираној студији* са детаљним и *промишљеним* анализама и тумачењима једног периода европског просветитељства који није обавезно у жижи интересовања. Отуд нам је мр Драгана Грбић својим истраживачким приступом прибавила спознаје које у сваком случају обогаћују и шире наше знање о узбудљивим културним развојним процесима у контексту европског просветитељства које је „set of events and complex historical processes, [...], that are very difficult to sum up in a word“ (Foucault).

Докторска дисертација мр Драгане Грбић је изузетно савесно, темељно и продубљено написан рад. Она почива на узором познавању свих врста веома разнородне научне литературе: архивистичке, књижевноисторијске, књижевнотеоријске, компаративистичке и херменеутичке. У њој се очитује велика способност за критичку процену читавог регистра различитих сазнања, којима се приступа не само с великом пажњом и истрајношћу него и са тананим осећањем за значењске нијансе и са истраживачким слухом за различите филолошке, историјске, стилске и књижевне могућности Доситејевог лајпцишког опуса. Тај рад представља – на више начина – врхунски допринос науци о књижевности, историји српске књижевности XVIII века, историји српско-немачких књижевних, културних и идејних веза, утицаја и одјека.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

МОНОГРАФИЈА

Драгана Грбић, *ПРЕКРЕТАЊА. Хале-Лајпциг, прекретница у животу Доситеја Обрадовића*, Dragana Grbić, *VORENTSCHEIDUNGEN. Halle-Leipzig, Wendepunkt im Leben von Dositej Obradović*. Seminar für Slavistik, Институт за књижевност и уметност, Interdisziplinäres Zentrum für die Erforschung der Europäischen Aufklärung, Хале-Београд, 2012, 265 стр.

ISBN 978-86-7095-188-4 ISBN 978-3-868-29-550-4

СТУДИЈЕ

1. Драгана Грбић, „Драгиша Живковић о делу Доситеја Обрадовића“, у: *Зборник Књижевни теоретичар, стилистичар, историчар и компаратиста Драгиша Живковић*, ур. М. Ломпар, Н. Николић, Филолошки факултет Универзитет у Београду, Београд, 2015, стр. 155-172.
ISBN 978-86-6153-308-2 УДК 82.02 821.163.41.09
2. Драгана Грбић, „О славним женама и васпитању девојака у епохи просветитељства“, *Зборник у част Радивоја Микића*, ур. М. Ломпар, М. Алексић, Филолошки факултет Универзитет у Београду, Београд, 2015, 65-78.
ISBN 978-86-6153-308-2 УДК 305-055.2”18” 821.163.41.09”18”
3. Dragana Grbić, “Telemachus – Dositej Obradovic’s Last Wish. The Serbian Reception of Fénelon.” in: *Fenelon in The Enlightenment. Traditions, Adaptations, and Variations with a preface by Jaques Le Brune, Internationale Forschungen zur allgemeinen und vergleichenden Literaturwissenschaft*. Eds. Ch. Schmit-Maaß, St. Stockhorst, D. Ahn, Rodopi, Amsterdam-New York, 2014, P. 237-262.
ISBN 978-90-420-3817-2

(Овај рад је на WOS – Web of Science листи)

4. Драгана Грбић „Важност Доситејевог боравка у Халеу и Лајпцигу за манифест српске просвећености Писмо Харалампију“ у: *Доситеј Обрадовић у српској историји и култури*, ур. Д. Иванић, Задужбина „Доситеј Обрадовић“, Београд, 2013, с. 237-250. ISBN 978-86-87583-12-2. УДК 821.163.41.09 Обрадовић Д. 316.71 (497.11:430)“17/18”

5. Драгана Грбић, „Културно-политички контекст превођења Фенелоновог романа *Телемах*“, Округли сто: *Превођење између рационалног и ирационалног* у организацији Института за књижевност и уметност и Трећег програма Радио Београда. Ур. А. Манчић и И. Миленковић, *Трећи програм Радио Београда*, бр.155-156 (лето-јесен 2012), Београд, 2013. с. 48-61.
ISSN 0564-7010. УДК: 821.133.1.03-312.9=163.41 Изворни научни рад
6. Драгана Грбић, *ПРЕКРЕТАЊА. Хале-Лајпциг, прекретница у животу Доситеја Обрадовића*, Каталог изложбе, Институт за књижевност и уметност и Задужбина „Доситеј Обрадовић“, Београд, 2013, с. 31 ISBN 978-86-7095-201-0
7. Драгана Грбић „Важност Доситејевог боравка у Халеу и Лајпцигу за манифест српске просвећености Писмо Харалампију“ у: *Доситеј Обрадовић у српској историји и култури*, ур. Д. Иванић, В. Јелић Задужбина „Доситеј Обрадовић“, Матица Српска, САНУ, Београд, 2012, 237-250. ISBN 978-86-87583-12-2
УДК 821.163.41.09 Обрадовић Д. 316.71(497.11:430)“17/18
8. Dragana Grbić, “Cosmopolitanism and Nationalism. The Case of Dositej Obradović”, in: *Encounters in Europe’s Southeast. The Habsburg Empire and the Orthodox World in the Eighteenth and Nineteenth centuries*, Eds. Harald Heppner, Eva Posch, The Eighteenth Century and The Habsburg Monarchy, International Series, Vol. 5, Dr. Dieter Winkler Verlag, Bochum, 2012, 205-216.
ISBN 978-3-89911-190-3Pb ISBN 978-3-89911-205-4Hb ISBN 2190-7390
9. Драгана Грбић, „Дух времена у делима Јована Рајића и Доситеја Обрадовића“, у: *Зборник радова са међународног научног скупа Дело Доситеја Обрадовића 1807 – 2007*, ур. Д. Иванић, В. Јелић, Задужбина Доситеј Обрадовић, Београд, 2008, 265-280. ISBN 978-86-910687-6-9 УДК 821.163.41.09 Обрадовић Д. (082)
10. Драгана Грбић, „Бура у српској књижевности 18. века (на примерима дела *Путовање ка граду Јерусалиму* Јеротеја Рачанина, *Морепловљење* Јована Рајића и *Живот и прикљученија* Доситеја Обрадовића)“, у: *Зборник Српска књижевност између традиционалног и модерног – компаратистички аспекти. Упоредна истраживања 4*, ур. Б. Јовић, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007, 157-176. ISBN 978-86-7095-132-7 UDK 821.163.41.09(082) 82.091(497.11)(082)
11. Dragana Grbić, „Das Motiv des Reisens in den Werken von Simeon Piscevics und Dositej Obradovics“/ Dragana Grbić, „Motiv putovanja u delima Simeona Piščevića i Dositeja Obradovića“, in: *Serben und Deutsche, Zweiter Band Literarische Begegnungen*, Hrsg. Gabriella Schubert, Collegium Europaeum Jenense, Friedrich-Schiller-Universität, Jena, 2006, 35-62. ISBN 978-3-933159-13-X

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Приказавши разнородне списе Доситејевог лајпцишког опуса у њиховој језичкој, књижевноисторијској, културолошкој, поетичкој разноврсности, истовремено их откривши у њиховој херменеутичкој повезаности, поткрепивши своје аанализе документарним и архивским материјалом првог реда, описавши и најсложеније проблеме прецизним, однегованим, јасним и лепим језиком, мр Драгана Грбић је резултате свог истраживања протумачила на релевантан, убедљив и продубљен начин.

IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на то да је у питању опсежно, детаљно и ванредно научно истраживање чији су резултати откривалачки и вредни и за науку о српској књижевности, и за немачко-српске културне везе, са изузетним задовољством препоручујемо Већу да овај рад прихвати као докторску дисертацију и мр Драгану Грбић упути на усмену одбрану.

Београд, 5. мај 2016. године

Комисија:

проф. др Ангела Рихтер

др Весна Матовић, научни саветник

проф. др Данијел Фулда

проф. др Зорица Несторовић

проф. др Мило Ломпар